

MUHTAR AVEZOV VE SANATININ KAYNAĞI

A. Hayatı

Kazak edebiyatının bir klasiği olan Muhtar Avezov, 1897 yılında Semey'e (Semipalatinsk) bağlı olan Çıngız'da dünyaya geldi. Önceleri medresede, sonraları ise şehirdeki okullarda okudu. 1908 yılında Abay ismindeki Rus ilkokulunu bitirdi. Bir yıl sonra Semey'deki beş yıllık bir okula girdi. Bu okulu bitirdikten sonra 1915 yılında aynı şehirde öğretmen okuluna girip 1919 yılında buradan mezun oldu.

Muhtar Avezov 1917 ihtilali sırasında yirmi yaşındaydı. O zamanın aydın kişilerinden biri olan Muhtar, çevresinde cereyan eden tarihi olayların dışında kalmak istemiyordu. Avezov'un bilimsel, siyasi bakış açısının oluşmasına Leningrad ve Orta Asya üniversitelerinde okuması ayrıca tesir etmiştir.

Onun bilimsel çalışmalarını değerlendiren Kazakistan Bilimler Akademisi, Avezov'u 1946 yılında akademik olarak seçti. S. M. Kirov adındaki Kazak Devlet Üniversitesinin profesörü, filoloji bilimlerinin doktoru oldu.

Göçebe Kazak ailesinin fertlerindedir. Babası Avez, annesi Abdilda Tacibayeva, eşi Valentina Nikolayevna'dır. Eski yazıyı bilen dedesinin yardımıyla 78 yaşlarında iken eski yazıyı öğrendi. Abay'ın şiirlerini ezberledi, masallarla, hikayelerle yakından ilgilendi. Bunların yanı sıra edebi çalışmalara başladı. Leningrad' ta Leningrad Üniversitesi'nin Rus Slavyan Bölümünü 1928 yılında bitirdi. Daha sonra Taşkent' teki Orta asya Üniversitesinde yüksek lisansını tamamladı. Uzun süre yazarlık ile bilimsel araştırmalarını birlikte yürüttü. Ömrünün son anlarına kadar eğitimciliğini sürdürdü. Filoloji doktoru M. Avezov, 1946 yılında Kazakistan Bilimler Akademisi'ne üye seçildi. 1955 ile 1959 yılları arasında Kazakistan Yüksek Sovyet'inde milletvekili oldu.

M. Avezov, edebiyat ve bilim alanındaki çalışmalarından ötürü Sovyetler Birliği Yüksek Parlamentosu tarafından iki defa "Kızıl Bayrak", "Lenin Nişanı " ile ödüllendirilmiştir. 1960 yılı sonlarında kendisine "Kazakistan'ın Bilim Emekçisi" unvanı verilmiştir.

Avezov büyük bir yazar, değerli bilgin, çalışkan bir birey ve toplumcuuydu. O, Hint Dostluk derneği ve Kazakistan Sovyet'inin temsilcisi olmuştur. Tanınmış toplum sanatçısı

Yrd. Doç. Dr. Ali Abbas ÇINAR

Muğla Ü. Fen-Ed. Fak Çağdaş Türk Lehçeleri ve Ed. B. Öğr. Üyesi

olan Avezov, yeryüzünde istikrarlı barışı yerleştirmek, yabancı milletlerle ilişkileri sağlamlaştırmak için var gücüyle çalışmış, sayısız hizmetlerde bulunmuştur.

M. Avezov; Hindistan, Demokratik Almanya Cumhuriyeti, Çekoslovakya, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiş; adamları ve üst düzey yetkililer ile fikir alışverişinde bulunmuş, Kazakistan'ın dış dünyadaki aynası olmuştur.

O, bütün ömrünü ve yaratıcılığını halkı ve vatani için harcamış, sosyal gerçeklik anlayışını pek çok eserinde yansıtmıştır. 28 Haziran 1961 yılında, Almatı'da vefat etmiştir.

Ünlü yazar, değerli bilim adamı ve halkbilim araştırmacısıdır. O, Kazak kültürünün birçok özelliğini edebiyat ve sanat dünyasına kazandırmış, eserlerinde toplumsal gerçekliğin bütün özelliklerini yansıtmıştır. Eserleriyle kendinden sonra gelen sanatçıları etkilemiş, okuyucunun yüreğine giden yolu bulmuştur. Aradan geçen zaman, her geçen gün onun eserlerinde başarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. " Rus yazarlar kendisi için Doğunun Şolohov'u veya ikinci Abay tabirini kullanmışlardır. " (ŞAHARİYEV, 1969: 3). Yapılan benzetmeler boşuna değildir. Kazak şiirinin, dolayısıyla edebiyatının çağdaş bir nitelik kazanmasında; medeniyetinin daha ileri bir aşamaya geçmesinde Abay önder bir kişiliktir. Abay; bilimi, bilgiyi, örgün eğitimi savunur.

Muhtar Avezov, Abay'ı örnek alan, onun yolunda giden bilim adamıdır.

Avezov'un bilime, bilgiye, çağdaş eğitime önem vermesinin çeşitli sebepleri vardır. Bunların başında çağdaş bilgi ile donanacak kişinin hurafeden uzaklaşacağı, kendi geleceğini kurabileceği gerçeğidir. Doğduğu çevre günümüzde Rusya ile sınırı olan ve Rusların egemenliği altına giren ilk bölgedir. Rus çocuklar okullarda en iyi şartlarda yaşamakta, Kazaklar ise hayatlarını, büyük bir çoğunluk göçebe olarak sürdürmektedir. Bu acı gerçek Avezov'un hareket noktasıdır. Teknolojiye, bilgiyi elinde bulunduranlar egemen olmaktadır. Öyleyse Kazaklar da çağdaşlaşarak bilimle donanmalı ve her türlü egemenlikten kurtulmalı, hür olmalıdır.

Abay, gerçeği bütün çıplaklığı ile ifade ederken, Avezov daha sanatsal bir üslubu tercih eder. Bunda onun yaratılışındaki incelik ve zarafetin de payı vardır. Okul yıllarında Puşkin,

Gogol, Tolstoy, Dostoyevski, Çehov, Shakespeare ve Geothe gibi sanatçıların eserleriyle tanışır. Avezov hatıralarında kendisine bu ufku açan Rus hocalarına teşekkür eder. Avezov'un yetiştiği çevrede Abay'ın şiirlerini ezbere bilmekte, şarkı veya türkü biçiminde söylenmektedir. Ortaokul yıllarında, 1909'da Petersburg'da basılan Abay'ın şiirleri onun elinden eksik olmaz. Avezov'un Abay'a karşı çocukluk yıllarında başlayan hayranlığı, daha sonraki yıllarda araştırmaya ve onu tarihi çerçeveye oturtmaya kadar gider.

Avezov, daha altı yaşındayken büyükannesini Dinazil ile Abay'ın evinin bulunduğu Aygerim'e gitmiş, Abay'ı ilk defa orada görmüştür. İlk gençlik yıllarında, daha Semey'den dışarı çıkmadan, ilgilendiği toplumsal problemler vardır. Bu problemlerle ilgili olarak Semey'deki gazetelere çeşitli yazılar yazar. "Öğretim Metotları", "Kadın Sorunu: Kişiliğin Temelleri", "Bilimsel Terimler" vb. yazılar onun gelecek hayatının ilk habercileridir.

Abay'ın yaratıcı gücü Avezov için de yaratıcı, büyütücü ve eğitici. Taşkent'te gerçekleşen Asya ve Afrika yazarlarının toplantısında Abay ile tanışmasını Avezov şöyle anlatır:

"Altı yaşında bir çocukken, dedemin göçebe çadırındaki kağıtlarda elle yazılan şiirler görmüştüm. Ağabeylerimin ve benim söylediğimiz türkülerin sessizce kağıt üzerinde yazmaları beni çok etkilemiştir. Dedem bana " bu şarkıları Abay yazdı" dediğinde daha da şaşırılmıştım. (SULTANBEKOV, 1992:1)

Avezov'un geniş ve çeşitli ilgi alanları vardır. Yazar, bilim adamı, çevirmen, eleştirmen ve gazetecidir. Semey'de arşiv malzemeleri arasında bulunan bir belgede, Avezov'un kendisiyle yapılan röportaja cevaben en çok gazeteciliğe ilgi duyduğunu belirtmiştir. Gerçekten de o sıralar Avezov sadece gazetelerle ilgilenmekte, gazetecilik yapmakta, yazılar yazmaktadır.

Onun ilgisini en çok kültür sorunları çeker. Leningrad'da üniversite öğrencisi iken 1926 yılında Kazak Milli Tiyatrosunun kurulması tartışmalarına "Enbekşi Kazak" gazetesinde yayınlanan "Kazak Tiyatro Sanatı Hakkında" adlı bir yayınıyla katılır.

Avezov'un gençliği hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Onun kişiliği hakkında değerli bilgi

Semey'de yazarın edebiyat öğretmeni olan Vasili İvanoviç Popov'un anıları arasında yer alır. Buna göre "Avezov her zaman sakin, terbiyeli, öğretmen ve arkadaşlarıyla sağlıklı ilişkileri bulunan, arkadaşlarıyla iyi anlaşan ve saygı duyan biridir.

(SULTANBEKOV, 1992: 910).

Çevresinde çalışkan, canlı, dinamik, yumuşak başlı, yaratıcı kişilikli biri olarak tanınır. Leningrad ve Taşkent'teki okul yılları hakkında da geniş bilgi yoktur. Bazı bilgiler eşi Valentina Nikolayevna'nın anıları arasında yer alır.

Yazar hakkında eski bir arkadaşı şöyle diyor: "Muhtar Avezov, hayatımıza sadece ünlü bir yazar olarak değil, efsane, yeni zamanın bilgesi, değerli insan olarak girmişti. Saygılı, nazik, yüreğe yakın ince bir insandı." (SULTANBAKOV 1992: 11).

Yazarın eşi Valentina Nikolayevna ve annesi Abdilda Tacibayeva'ya karşı çok nazik ve saygılı biri olduğu özellikle kaydedilir.

Avezov'un Rus kültürü, edebiyatı ve dili ile ilk yakın teması Semey'de okuduğu Rus okulunda başlar. Kendisinde, Rus edebiyatına karşı ilk ilgi uyandıran kişi edebiyat öğretmeni V. İ. Popov'dur. Avezov nazik bir insan olduğu gibi vefalı biridir. O, öğrenimi boyunca kendisi ve diğer Kazak öğrencilere nazik davranan öğretmeni Popov'u 1949 yılında Moskova'da bulur ve Abay romanını hediye eder.

Rus edebiyatı ile ilk tanışıklık daha sonra bu edebiyatın ünlü temsilcileriyle, sistemin de etkisiyle, yeni dostluk ve arkadaşlıkların kurulmasını sağlar. Hayatının belli dönemlerinde Rus yazarlar V. İvanov, A. Fadeyev, L. Sobolev, N. Tihanov, K. Fedin vb. ile yakın dostluklar oluşturur.

Avezov'un kendi kaleminden otobiyografisine göre ataları, büyük şair Abay gibi Tobıktı boyundandır. Kazakistan'ın Kuzey noktasına, daha önceleri ülkenin daha iç kesimlerinden gelip yerleşmişlerdir. 11 yaşında babasını kaybetmiştir. Bir süre medreseye devam eden Avezov, 5 sınıflı Rus okuluna Cengiz adlı bir yardımseverin bursuyla kayıt olur. Semey'deki öğretmen okulunu kimi görüşlere göre 1919'da, kimilerine göre ise 1920'de bitirir. Sovyet Hükümeti'nin oluşumundan sonra "Bölge İcra Komitesi"nde görev almıştır. Daha sonra Orenburg'da gazetecilik yapmış, dram türünde

denemelere başlamıştır. 1922 yılında Taşkent'teki Orta Asya Üniversitesinde yüksek lisans yapmış, aynı zamanda Çolpan dergisinde çalışmaya başlamıştır. 1923 yılında Leningrad Üniversitesi Rus ve Slavyan Bölümüne girmiştir. 1928 yılına kadar bu bölümde okumuştur. Ancak bu beş yıllık sürede hep Leningrad'da kalmamış, 1924 1925 yıllarında Semey'e dönerek orada Kazak edebiyatı ve edebiyat tarihi dersleri vermiştir. 1925'te tekrar Leningrad'a dönerek üniversiteyi tamamlamıştır. Bu tarihten sonra Semey'de uzun süre kalmamış, gelip geçerken uğramıştır. Coğrafya Araştırmaları Kurumu üyesi olarak da araştırmalara katılmış veya dersler vermiştir.

Eşi Valentina Nikolayevna ile Leningrad Üniversitesinde tanışmıştır. Öğrencilik yıllarında "Yarış" adlı futbol takımında oyuncu olarak görev almıştır.

Üniversitedeki dersler zorunlu olmaktan çok geçmelidir. Avezov ünlü bilim adamlarının derslerini, seçmeli olarak seçmiş, bu derslere ilgiyle devam etmiştir. Hocaları V. Bortold, V. Şçerbak, V. Vinogradov gibi değerli ve ünlü bilim adamlarıdır.

Ölümünden sonra, yaşadığı dönemde ömrünün son yıllarını geçirdiği evi müze haline getirilmiştir.

Lise ve üniversite edebiyat kitaplarının hazırlanması ve yazılması çalışmalarında katkı sağlamış, başka yazarların yazdığı bölümleri veya kitaplarını redakte etmiş, tavsiyelerde bulunmuştur.

Yazarın iyi bir hatip olduğu da verilen bilgiler arasındadır. Daha 1936 yılında gitmiş olduğu Moskova'daki Kazak Edebiyatı ve Kültürü Toplantısında pek çok problemi analiz etmiş, katılımcıların sempatisini toplamıştır. Bu toplantıda Avezov'a eserlerinden dolayı "Lenin" ödülü verilmiştir.

Bilgi birikimine hatipliğini de ekleyen Avezov'un derslerini sadece öğrencileri değil; bilim adamları, edebiyatçılar ve müzik araştırmacıları da yoğun ilgiyle izlemiş, anlatılanları not etmiştir.

Kazakistan Sovyet, Muhtar Avezov'un Kazak edebiyatı ve sanatı, onun geliştirilmesi ile Kazak kültürünün araştırılmasındaki önemli tespitlerini göz önüne alarak "ebediyen hayatında kalması" için bir müze kurulmasını esas almış; yazarın 1951'den 1961'e kadar ömrünü geçirmiş

olduğu evin "Muhtar Avezov Müzesi" olarak düzenlenmesi karara bağlanmıştır. Müze, Almatı'da Bilimler Akademisine çok yakın, merkezi bir yerdedir. Burası, 1963 yılından beri Kazakistan Bilimler Akademisi Edebiyat ve Sanat Enstitüsüne bağlı olarak hizmet vermektedir. Müzede; yazarın evde kullandığı eşyalar, el notları, kitapları, araştırmaları, aldığı ödüller vb. pek çok maddi kültür unsurları bulunmaktadır. Müzenin fonksiyonları arasında yazarın eserleri ve hayatı hakkında bilgi toplamak ve sunmak, Kazak edebiyatının tarihi hakkında bilgiler vermek bulunmaktadır.

Muhtar Avezov Müze Evi'nde yazara ilişkin ünlü sanatçıların pek çok portre, harita vb. maddi kültür unsuru yer alır. Bunlar sanatçıya sağlığında armağan edilmiştir.

V.Vüçetiç, B.Uрманçe,
H.

Nurmuhammedov, A. Kasteev, K, Telcanov'un sanatçıya yönelik portreleri; P. Usaçev'in yaptığı büst, L. İlinan, E. Sidork, R. Sahid'in yazarın eserlerine hazırladıkları illüstrasyonları, A. Nenaşev ve E. Çamomski'nin Avezov'un eserleri ile bazı dekoratif malzemeler yer alır.

Müzede Muhtar Avezov'un çalışmalarından başka toplumsal hizmetlerine yönelik bilgiler ve belgeler de vardır. "Muhtar Avezov ve Kazak Müzik Sanatı", "Muhtar Avezov ve Kazak Dram Sanatı" gibi ayrı ayrı bölümlerde yazarın bu sanata ilişkin değerlendirmeleri ve konuyla ilgili belgeler yer alır.

Müze salonunda edebi toplantılar düzenlenmekte, belgesel filmler gösterilmektedir.

Müzede yer alan hatıra defterlerinin birinde A. Gonçar, M. Avezov için şunları söylemektedir:

"Muhtar Avezov, bir iz bırakmaksızın ortadan kaybolan insanlardan değildir. O, bir gün iyilikleriyle, aklıyla, gülümsemesiyle, çok güzel ve ışıltılı gözleriyle tekrar tekrar doğuyor; kitaplarında ve arkadaşlarının hafızalarında yaşıyor." (SULTANBEKOV, 1992:3).

Avezov hakkında pek çok film yapılmıştır.

Kazak araştırmacılar özellikle Abay ve Avezov'a büyük değer vermişlerdir. Bunun sonucu olarak Abaytanuv (Abay'ı Tanıma Öğrenme Bilimi) veya Muhtartanuv (Muhtar Avezov'u Tanıma Öğrenme Bilimi) biçiminde tek bilim adamı veya tek sanatçıya hasredilen bilim dalları, araştırma alanları oluşturmuşlardır.

Akademi Tiyatrosu'nda ilk defa Avezov'un

Enlik Kebek adlı eseri sahnelenmiştir. Bu sebeple tiyatronun adı Muhtar Avezov adını taşımaktadır. Öte yandan Kazakistan Bilimler Akademisi'nin Edebiyat ve Sanat Enstitüsü Muhtar Avezov adıyla faaliyetlerini yürütmektedir. Almatı'da Opera ve Bale Tiyatrosu, üniversite, akademi vb. yerler onun heykelleri, resimleriyle süslenmiştir.

B. Sanatı ve Sanatının Kaynağı

Avezov, Kazakistan'ın yetiştirdiği büyük Kazak yazarı, ilk Kazak tiyatro eseri sahibi, mükemmel bir çevirmen, değerli bir bilim adamıdır. Kazak edebiyatı, sanatı ve biliminin gelişmesinde, dünyaca tanınmasında büyük emeği vardır. Bilimsel araştırma dallarının pek çoğunun açılmasında onun katkısı, öncülüğü bulunmaktadır.

Avezov büyük bir dehadır. Bütün yeteneğini ve gücünü halkın mutluluğuna adanmıştır. Kazak halkı onun geleceğidir. Halkın ideallerinin zaferle sonuçlanmasını hedef edinmiş, bu hedefi eserlerin kahraman tipleri aracılığıyla idealize etmiştir.

Muhtar Avezov'un sanat dünyasını iki ayrı dönemde incelemek mümkün olabilmektedir. Bunlardan birincisi eserinin yayınlandığı ilk tarihten 1930'a kadar süren devre, ikincisi ise bu tarihten ölümüne kadar süren devre. Yazar dili, üslubu, konuyu sunuşu bakımından her iki devrede farklı bir nitelik gösterir.

Sanatının ilk döneminde yazar, hikayelerinde Kazakların devrim öncesi hayatına, duygu ve düşünce dünyasına daha çok önem ve öncelik verirken, ikinci dönemde özellikle kalhoz hayatı ve yeni siyasi düşüncelerin toplum hayatı üzerinde etkisini irdelenmektedir.

Avezov sanat çalışmalarına ilk defa 1917 yılında başlamıştır. Sovyetler Birliği'nde yaşamasına ve Kazakistan Sovyet'ine üye olmasına rağmen, hiçbir zaman kalemini partinin emrine vermemiş, bilimi, hakkı, emeği, gerçeği öne almış, Kazak dünyası etrafında evrensel ulaşmayı hedeflemiştir. Avezov için gerçek; halkın yaşantısı, duygu ve düşünce dünyasıdır. Bu bakımdan gerçeği yalın olarak yansıtmak sanatçının görevidir. Edebiyat, sanat ve bilim hem halk, hem kendisi için vardır. Bu tür düşünce biçimi Komünist Parti içinde yer almış, bazı kesimlerce haksızca eleştirilmiş, Kazakların Sovyet öncesi dönemdeki hayatlarını esas olarak

hazırladığı yazılarından dolayı hücumu uğramıştır. Kendisinden Sovyet dönemini esas alan çalışmalar yapması, eserlerini bu yönde kaleme alması istenmişse de o gerçeği, yaşanan olayları yazmaya devam etmiştir.

Muhtar Avezov, arkasında bıraktığı büyük mirası vasıtasıyla Kazak yazarlarına sanatkarlık yolunda yön göstermiştir. O, bugün Kazak halkının gurur kaynağını oluşturan Şokan Velihanov, İbray Altınsarı, Abay Kunanbayev, Kuvaniş Satbayev vb. büyük Kazak sanatçıları arasında yerini almıştır.

Söz üstadı Muhtar Avezov, aynı zamanda dünya medeniyetini hazinesinden beslenen bir bilim adamıdır.

Muhtar Avezov hangi konuda olursa olsun, ister Kazak edebiyatının realist unsurlarını, ister Velihanov ile Dostoyevski ilişkisini; ister günümüz romanın problemlerini, Orta Asya Cumhuriyetlerinin milli gelişimini, isterse Kazak folklorunu ele alsın bütün bunların yanında onun kişiliğine ait bir özellik vardır. Bu da insanların birbirleriyle olan iyi kötü ilişkilerinin açıklık ortamında gelişebileceğine olan inancıdır. Yazarın böylesine geniş dünya görüşüne sahip olması sadece yaratıcılığından kaynaklanmaz. O, Kazak halkında varolan derin düşünce gücünü ortaya çıkarmıştır.

Teknolojinin gelişimi, yeni buluşlar fizik ve kimyacılar arasında kendi bilim dallarının diğer bilim dallarına göre daha değerli olduğu düşüncesini doğurmuştur. Avezov döneminde bu düşünceler tartışmaya dönüşmüştür. Avezov'un bu tür düşünceye sahip olanlara verdiği cevap anlamlıdır. O, bu konuda şöyle der: "İnsanoğlunun araştırılması özel bir ihtisas alanıdır. Fizik ve kimya insan ruhunun sanat kapısını açabilir mi? Bunu ancak Dante, Shakespeare, Cervantes, Goethe, Tolstoy gibiler başarabilir" (SULTANBEKOV, 1992: 14)

Yazarın en çok etkilendiği kişilerden biri Abay'dır. Avezov'un eserlerinde en çok işlediği konuların başında Abay'ın hayatı, çalışmaları, duygu ve düşünce dünyası gelir. Abay konusu sanatçının bütün araştırmacılık ve yazarlık hayatının en önemli amacı olmuştur.

Yazar, hem araştırmalarını Abay üzerinde yoğunlaştırmış, onun düşünce dünyasını değerlendirmiş, hem de meydana getirdiği roman, hikaye ve piyeslerde Abay konusunu işlemiştir.

Abay'ın eğitim, bilim, kadın, çağdaşlık vb. düşüncelerini kendine şair edinen yazar; Abay'ın takipçisidir. İşlediği konular, hem sanatçı, hem de araştırmacı kimliği ile onu Abay'a yakınlaştırmaktadır. Abay da Avezov gibi sanatçı, şair ve araştırmacı bir kişiliktir. Yazılarında bilim ve çağdaşlığı esas alır. Bu anlayış Avezov'un benimsediği bir görüştür. Abay'ın renkli dünyası Avezov' u kendine çekmiştir. Onun batılılaşma, eğitim ve bilim düşüncesi Avezov'da çığır açmıştır. L. Sobelv ile 1939 yılında hazırladığı Abay adlı trajik tiyatro eserini, 1945 yılında "Abay'ın 100. Doğum Yılı Anısı" na Abay piyesinin vaka kuruluşu çerçevesinde Abay Operası Librettosunu ve Abay Jırları adlı filmin senaryosunu yazmıştır.

Abay piyesi, yazarın edebi eserlerinde Abay tipini oluşturma, girişiminin ilk örneğidir. Abay, çağdaşlığı, geleceği, bilgiyi, yeniliği, iyi ve güzelliği, değişimi, demokrattığı, aydın kişiliği ifade etmektedir. Abay piyesi, sanatçının Abay tipiyle ilgili güçlü anlatımların ilk habercisi sayılmaktadır.

Muhtar Avezov'un Kazak edebiyatında Batılı tarza nesrin gelişmesinde büyük katkısı olmuştur. Geleneğin zincirini şirde Abay, nesirde Avezov kırmıştır.

Kazak edebiyatında nesir, geç başlamıştır. Bu tarih XIX. yüzyılın sonlarına gitmektedir. Abay'ın "akıl sözleri", İbray Altınsarin, Sultan Mahmut Torayğırov ve Sıpandiyar'ın birkaç küçük hikayesi bu nesir anlayışının ilk nüveleridir. Ancak bu eserlerle Kazak edebiyatında nesrin bir tür olarak yerleşmesi mümkün olmamıştır. Bununla birlikte söz konusu eserler bu yolda verilen ilk örnekler olmaları dolayısıyla önemli bir yere sahiptirler. Kazak edebiyatına nesrin yerleşmesi, batılı tarzda nesir örneklerinin yazılması ve bu tarza batılı tekniklerin uygulanması geleneğini ilk defa Muhtar Avezov kullanmıştır. Ebedi nesir geleneğinin batılı anlamda ilk temsilcisi Avezov'dur.

Kazak medeniyetinin değerli temsilcilerinden olan Sabit Muhanov, Muhtar Avezov için, batılı tarz nesir anlayışım Kazak edebiyatına yerleştiren ilk yazar olduğunu belirtmekte, **Korğansızdın Kuni** adlı hikayesi ile daha 1921 yılında Avrupa nesrini yakaladığını ifade etmektedir (SAHARİYEV, 1969: 8).

Avezov'un nesri şairanedir. Alman edebiyatçılarından Alfred Küreli. **Abay Yolu** romanı hakkında şöyle diyor: "Bu nasıl şiir? İki kalın nesir kitabında tek satır nesir yok " **Ayman Şolpan, Abay, Tulegen Toktarov** operaları, **Karakıçak Koblandı** piyesi, **Otello** ve **Ukrşeniye Stroptioy** adlı çevirileri nazım şeklidir. Bütün bunlar onun şairliğinin de ifadeleridir.

Avezov'un edebi kişiliğini onun takipçisi, yazar Cengiz Aytmatov şöyle ifade eder: "Bence çağdaş Orta Asya edebiyatının düşüncesini ve komşularımızın ruhsal hayatını Avezov, zamanında Puşkin'in Rus edebiyatının gelişimini etkilediği gibi etkilemiştir. Büyük yazarın kitapları çok büyük güce sahiptir. Sen onları açarsın, onlar da seni." (SULTANBEKOV, 1992: 46)

Avezov'u güçlü kılan ve geleceğe kalmasında önemli etkenlerden biri olan nedenler, onun hem sanatçı yeteneği, hem de araştırmacı kişiliği ile ilgilidir. Araştırmacı ve incelemeci, bilim adamı Avezov; Kazak halk kültürüne yönelik malzemeleri derleyip değerlendiren sanatçı Avezov incelediği halk kültürüne yönelik değerleri eserlerinde en iyi şekilde kullanmıştır. Avezov, Kazak halk kültürü unsurlarını ayrıntısı ile derlemiş ve öğrenmiş, bunları duygu ve düşünce potasında eriterek yeniden biçimlendirmiştir. Büyük Kazak bozkırlarında edinilen bilgiler, Avezov'un iç dünyasında patlamalara yol açmış, Avezov bunları yoğurup biçimlendirdikten sonra dış dünyaya, Kazak dünyasına bırakmış, yazmıştır.

Avezov'un her eserinde yeni bir dünya vardır. Bu dünyanın yarısında kişiler kendilerini bulmaktadır. Kalan diğer yarısı ise sırlarla doludur. Sırların açığa çıkması gereklidir. Bunun için ise keşif yapma şartı bulunmaktadır. Avezov, eserlerinde teknik dokuyu oluştururken her okuyucunun kendini kaşif sayması ve bundan haz duymasını esas almıştır. Kazak bozkırlarının el değmemiş coğrafyası keşfedilmeyi beklemektedir. Avezov okuyucuyu adım adım Kazak dünyasına götürür, dolaştırır, o coğrafya içinde zevk almasını, huzur duymasını, Kazak kültürünü öğrenmesini sağlar. Alman yazar Alfred Kurel'e göre (SARİRİYEV: 1969) Avezov, "duygu ile düşünce gerçeğini aynı vermesi yönünden Shakespeare'e benzemektedir."

Muhtar Avezov eserlerini gerçekçilik üzerine temellendirmiştir. Ancak bu gerçekçilik özellikle sosyal fayda prensibine uygundur. Yazar eserleri ve eserlerindeki kahramanlar aracılığı ile özellikle aydına görevler yükler. Bu görevlerin başında halkın yüzlerce yıldır egemenliği altında zorlandığı beylik sistemi ile hurafelerden kurtarılması düşüncesi vardır. Bu halk, yazarın da doğduğu ve mensubu olmaktan gurur duyduğu Kazak halkıdır. Avezov soyut düşünceleri somutlaştırır. Kahramanlara yüklediği fonksiyonlar ile onları çeşitli olaylar karşısında harekete geçirir, var olan durumdan görevler çıkarmalarını sağlar. Bu oluştaki kişiler ya düşünceleri ya da tavırlarıyla kalıplaşan öğelere karşı dururlar. Bunlar, yazarın değişim ve dönüşümün gerçekleşmesi düşüncesine göre hareket eder, onun düşüncelerini eyleme geçirirler. Avezov bunu gerçekleştirirken Kazak edebiyatında sosyal gerçeklikten uzaklaşmaz. Özellikle Abay 'ı kendine rehber edinir. Çehov, Gorki etkilendiği diğer sanatçılardır. En eski eserler ile en sonuncular arasında konu ve düşünce bakımından yazarın hayatını geçirdiği her şehrin sanat dünyası ve bilim ufğunun gelişmesinde payı olmuştur. Semey (Semipalatinski), Orenburg, Taşkent, Leningrad, Moskova ve Almatı uzun süreler kaldığı şehirlerdir. Bunlardan Semey doğduğu, hayatı tanıdığı, gençliğini yaşadığı, hayatının ilk 25 yılını yaşadığı çevre, Almatı ise bilgi birikiminin doruğuna ulaştığı, topluma yön verdiği, hayatının yine yaklaşık 30 yılını geçirdiği çevre olarak ayrı bir öneme sahiptir. hayatının bu dönemleri iyi bilinmekle beraber, diğer şehirlerdeki hayatı sisler altındadır.

Abay'ın sanatını besleyen üç ana kaynak vardır: Kazak kültürü ve edebiyatı, Türk ve İslam büyüklerinin meydana getirdiği kültürel doku, Rus kültürü ve bu kültür aracılığı ile batı kültürü.

Avezov bu kaynakların tümü ile beslenirse de yaratıcılığında temel olarak ilk ve sonucu kaynağı esas alır.

Folklor değerleri Muhtar Avezov'un edebi eserlerinde, sanat yaratılarında en önemli kaynaktır. O, derleme veya araştırma yoluyla halkın bazı kesimlerinde aldığı değerleri kendi duygu ve düşünce dünyasında, araştırma alanında yeniden değerlendirerek daha geniş halk yığınlarına aktarıyordu. Muhtar Avezov' u diğer

pek çok araştırmacı veya sanatçıdan ayıran temel özelliklerden biri de budur. O, halktan derlediği malzemeyi salt inceleme veya yayımlama için kullanmıyor, kendi bireysel yaratıları için de yararlanıyor. Derlediği malzemeyi bilimsel veriler çerçevesinde değerlendirdikten sonra aynı malzemeden piyes, hikaye veya romanlarında da yararlanıyor. Böylece hem bilim hem de sanat dünyasının ikisine birden sesleniyor.

Halk kültürü ürünlerinden yararlanırken bunları salt bir bilgi birikimi veya malzeme olarak değil, duygu ve düşünce dünyasının potasında eriterek işler, ham malzemeyi mamul hale getirir. Muhtar' ı geleceğe bırakan en önemli etkilerden birisi de onun sanatsal yaratılarında kullandığı bu tekniktir. Avezov eldeki malzemeyi biçimlendirir, hedeflerine göre yönlendirir, amaçlarına göre kullanır, kendi laboratuvarında veriler haline getirir ve hazır olduğuna inandıktan sonra bunları toplumun hizmetine sunar.

Folklor ile sanatın bağıını her zaman kurar. Derlediği folklor eserlerinde folklor sanata düşman değil, fakat onun tamamlayıcısıdır.

Derlediği folklor ürünleri onun bilimsel araştırmaları için amaç, fakat sanatsal yaratıları olan piyes, hikaye, roman vb. türler için ise araçtır. Avezov' un iki kişiliği vardır. Bunlardan biri sanatçılığı, ikincisi ise bilim adamlığıdır. O hiçbir zaman bu iki kişiliği birbirine karıştırmaz. Her kişiliğinin yüklendiği misyon aynı gerçeğe çıksa da izlenen yol ve yöntem farklıdır.

C. Eserleri ve Değerlendirilmesi

Muhtar Avezov sadece Kazak edebiyatının değil, Sovyetler Birliği'ni oluşturan tüm cumhuriyetlerin edebiyatlarının gelişimine de katkı sağlamış, takdir edilmiş, izlenmiştir. Eserleri hem eski Sovyet Cumhuriyetleri, hem de dünya dillerine çevrilmiştir. Hakkında yazılanlar iki cilt kitap halinde yayınlanmıştır.

Avezov üzerine pek çok yüksek lisans ve doktora tezi hazırlanmıştır. Prof. Dr. Kenjabayev, Prof.Dr. Murat Adibayev gibi ünlü araştırmacıların doktora tezi konusu Avezov üzerinedir. Bu eserler Kazakistan Bilimler Akademisi Edebiyat Ve Sanat Enstitüsü bilim adamları tarafından hazırlanmış, Jazuvşı Matbaasında basılmıştır.

Kazakistan'da Muhtar Avezov'un eserleri

tek tek olduğu gibi, üç kez toplu halde yayınlanmıştır. Toplu yayınların birincisi yazarın sağlığında 6 cilt halinde 1955-1957 yıllarında, ikincisi 12 cilt halinde 1967-1969 yıllarında, üçüncüsü 20 cilt halinde 1979-1985 yıllarında basılmıştır. 20 ciltlik toplu eserlerin I. cildinde Avezov'un hayatı ve sanatının incelendiği 53 sayfalık bir değerlendirme vardır. Akademik Mukammetjan Karataev'in bu değerlendirmesinden başka Avezov'un "Biyografım" adlı 5 sayfalık metni eklenmiştir. Bu ciltlerde yayımlanan eserleri araştırmacılara kolaylık sağlaması bakımından şöyle sıralayabiliriz:

I. Cilt- Hikayeler: 1. Korğansızdın Kuni, 2. Okiğan Azamat, 3. Kır Suretteri, 4. Kır Engimleri, 5. Üylenüv, 6. Sönip januv, 7. Kim Kineli, 8. Eskilik Kölenkesinde, 9. Jetim, 10. Banmta, 11. Kineşil Boyjetken, 12. Burkit Anşılığının Suretteri, 13. Karalı Suluv, 14. Juvandık, 15. Üş kün, 16. Bilekke Bilek, 17. İzder, 18. Kum men Askar, 19. Şatkalın.

II. Cilt- Hikayeler: 1. Kökserek, 2. Karaş karaş Okiğası, 3. Kıyılı Zaman, 4. Burtişi, 5. Tatyana'nın Kırdığı Küni, 6. Kasenin Kubılıstarı, 7. Şingıstav, 8. Asıl Nesiller.

III. Cilt: Abay Jolu (roman, 1 cilt)

IV. Cilt: Abay Jolu (roman, 2 cilt)

V. Cilt: Abay Jolu (roman, 3 cilt)

VI. Cilt: Abay Jolu (roman, 4 cilt)

VII. Cilt: Denemeler: 1. Türkistan Solay Tuvğan, 2. Öntüstik saparınan, 3. Şayandağı Şeşen Kereken, 4. Ösken Örken (roman), 5. Tuman Ayığarda (roman eskizleri).

VIII. Cilt: Denemeler: 1. Juvalı Kolhozısı, 2. Köktemnen Beri, 3. Söz Alğan tavsagız ben Köksağız, 4. İsteri şöyleydi, 5. Karğalı Savhozunda Ötkizgen Tört Kün, 6. Baymukametulu Joldaş, 7. Ol Küngi Almatı, 8. Medeniyetti Kazakistan, 9. Konveyerde Küy Mığım, 12. Jenemiz Biz, Jenemiz, 13. Asıl Eldin Alıp Ulı, 14. Şabdar Erge May Ne Der, 15. Akın Elinde, 16. Jır Jalavı Amankeldi, 17. Kazak Bölümü, 18. Er Serigi Sergek Oy, 19. Haliktın Gasırlık Jırı, 20. Üşkonır Jaylavında, 21. Voroşilov Atındağ Kolhozda, 22. Omn Atı Ekinşi, 23. Ayel Jolu (Film Seneryosu), 24. Amerika

Aserleri, 25. İndiya Oçerkteri.

IX. Cilt- Piyesler: 1. Enlik Kebek, 2. Beybişe Tokal, 3. Karagöz, 4. Oktyabr Üşin, 5. Tüngi Sarın, 6. Ayman Şolpan, 7. Tas Tülek.

X. Cilt- Piyesler: 1. Tartış, 2. Alma bağında, 3.. Şekarada, 4. Beket, 5. Ak Kayın, 6. Abay (Trajedi), 7. Abay Librettosu.

XI. Cilt- Piyesler: 1. Akan Seri, 2. Namıs Gvardiyası, 3. Sın sağatta, 4. Kara Kıpşak Koblandı, 5. Asıl Nesiller, 6. Bes Dos (libretto), 7. Abay (film senaryosu).

Xn. Cilt- Piyesler: 1. Abay, 2. Alva, 3. Dos Bedel Dos, 4. Kalkaman Mamır (Libretto, Rusça), 6. V. Naşem Sovhoze (Libretto, Rusça), 7. Rayhan.

XIII. Cilt- Piyesler: 1. Revizor, 2. Libov Yarovaya, 3. Otello (trajedi), 4. Asavğa Tusav (komedi), 5. Korkınış.

XIV. Cilt- Çeviriler: 1. İ. Turgenev, "Dvoryan Uyası (roman)", 2. L. Tolstoy, "Toy Tarkar (hikaye)", 3. L. Tolstoy, " Budda (hikaye) ", 4. L. Tolstoy, "Bulka (hikaye)", 5. A. Çehov, "Akkasa (hikaye)", 6. C. London, " Kaskır (hikaye)" 7. Y. Vagner, "Jerdin Jaratıksı Jayındağı Angimeler (hikaye)", 7. N. Pogodin, "Aksüyekter (Piyes)"

XV. Cilt- Makaleler Araştırmalar: 1. Adamdık Negizi Ayel, 2. Okuvdağı Kurbılarına, 3. Filosofiya jayınan, 4. Ğılım Tili, 5. Okuv Tisi, 6. Eskerüv Kerek, 7. Kazak Okığandarına Aşık Hat, 8. Bugingi Zor Mindet, 9. Kazak Kızmetkerlerinin Mindeti, 10. Eginge Dayındalındar, 11. Kazakistan Elçilerinin Habarı, 12. Halik Adebieti Turalı, 13. Kobılandı Batır, 14. Şanşar Junalı, 15. Jalpı Teatrı Öneri Men Kazak Teatrı, 16. Kazakistan Memleket Teatrı, 17. Kazak şaruva jastar Mektebine Arnalğan Programına Jene Tüsinik Hat, 18. Kazakistan Memleket Teatırının Jeti Jıldığı Jene Aldağı Mindetteri, 19. Abaytanuv Maseleleri, 20. Bukar Jırav, 21. Mahambet, 22. Bektik Kulavğa Aynalıp Öndiris Kapitali Devirley Bastağan Kezdin Adebieti, 23. Şortanbay Şığarmaları, 24.

Abubekir, 25. Şangerey, 26. K Trehletiyu krespubliki.

XVI. Cilt- Edebiyat Tarihi: 1. Sırşıldık Salt Ölenderi, 2. Batırlar Angimesi, 3. Kişi Batırlar, 4. El Poemaları, 5. Tarihi Ölender, 6. Ertegi, 7. Aytıs Ölender, 8. XVII XIX Gasır Akından.

Siyasi Yazılar: 1. Kazakistan, 2. Kenes Odağı, 3. Noviy Aul.

XVII. Cilt: Makaleler Araştırmalar- 1. Teatr, Muzıka Kadrı, 2. Jaksı Piesa Saparı Adebiet Belgisi, 3. tizindiler, 4. Kız Jibek Kanday, 5. "Sosyaldi Kazakistan'ın Baskarmasına Aşık Hat, 7. Ak Ayu Turalı, 7. Kalmakannan Ne Tiler Edik, 8. Kazakistan'ın Körkemöneri, 9. Kozi Körpeş Bayan Suluv Turalı, 10. Elübay Ömirzakov, 11. En Dana Zandı, En Jas Memleket, 12. Koş Bol, 13. Şınşıl Takabbar Akın, 14. Revizor'dın Avdarması Turalı, 15. Ömiri Ülgi, Enbegi Tavday Jasuvşı, 16. Tarğın Turalı, 17. Alğaşkı Aser, 18. "Yevgeniy Onegin"ın Kazakşası Turalı, 19. Kazak Sahnasındağı Avdarma Piesalar, 20. Erlik Etken Kollektiv, 21. Ulı Uran Otan Uranı, 22. Muhtar Joldastın Sözi, 23. Tarih Putevkasın Bergen Adam, 24. Mengi Jasaytın Akın: Şota Rustaveli, 25. Körkem Jırdın Ulı Akını, 26. Adebiet Hrestomatiyasınan, 27. Dindi Aşkereleytin Piesa, 28. Ardaktı Jake, 29. Junbak Turalı, 30. Zor bağıalı Sıy, 31. Abdilda Akın, 32. Jaksı Sınğa Jap Pida, 33. Kazak Halkının Eposı Men Folklorı, 34. Kazak Adebietinin Tarihin Jasav Masaleleri, 35. Kozi Körpeş Bayan Suluv, 36. Kız Jibek, 37. Aytıs Ölenderi.

XVIII. Cilt- Araştırmalar: 1. Zertewler, 2. Ons Klassikleri Jene Abay, 3. İ. A. Kırlov, 4. Abay Elinde Ötkizilgen Mereke, 5. Körgen, Sezgen Jaylardan, 6. Abay Enbekterinin Biyik Nuanası, 7. Kazok halkının Ulı Akını, 8. Abaytın Ömir Bayanı, 9. Abay (İbrahim) Kunanbaev (1885 1904), 10. Haliktın Ğasırılığ Jın, 11. Jambıldın Aytustakı Öneri, 12. Ertegi.

Makaleler- 1. Bizdin Eldin Salt Sawığı, 2. İkilikti sapar, 3. Enbegim Ulı Otanımdiki, 4. Akının özbek Önerindegi Beynesi, 5. Jolı Ken Jazüwşi, 6. Halıg Artisi, 7. Alişer Navvaiy, 8. Ulı Oşılınsşı, 9. Abdilla Tajibaev, 10. Kazak

Halkın Zor Ğalımlı, 11. Bağalı Enbek, 12. Keybir Ult Jasüwşılarının Romandan Tuwralı, 13. Öner Örinde, 14. Mengilik Kepeli Malik Gubduwuline Cawap Hat, 15. Ömir Men Şırgama, 16. Lüçşiy Drug natsionlıh Literatur, 17. Za Bolşe Hydowetvennięe Obob, 18. Şeniya, 19. Dwambul İnarodniye Akını, 20. Mudroy Perets, 21. Naşedşiy Yunocıt Svoyu Tusinikteri.

XIX. Ciltler- Araştırmalar: 1. Abaytanuv Jene Manas Turalı Zerttewler, 2. Puskin Men Abay, 3. Abay Murası jayında, 4. Abay Kunenbayev Tuarçestuocu Zerttew Dinmanın Möseleleri, 5. Ulı akın, Ağartuwşı Abay Kunanbaev, 6. Haradnosta Realizm Abaya, 7. "Manas" Geraçşıkaya Poema Kırgızıs Koga Naroda Kırgızskiy Geroiçşıkıy Epos Manas.

Makaleler, Fikirler: 1. Traditsi, Puçkoęa Tealizma; 2. Kazaskaya Dorevolgutsionnaya Literatura, 3. Puşkin; 4. Bratskie Literatür, 5. Sovetskogo Vostoka, 6. Zametki O Teori; 7. Sovetskay Dramı, 8. ObşeeFedelo Sovetskih Leteratorov, 9. Kolonializma Pozor, 10. Veya Naşa Kultura zamir, 11. Visokoe Prizvanie, 12. Suet Zari Negasimay, 13. Osobennasti Razvitiya Literatur Sotsialisti Çeskiy natsiy, 14. İbray Altınсарın Kazag Medeniyetinin Zor Kayretkeri, 15. Til Jene Edebiyet Meselesi, 16. Tağı da Körken Edebiyetti Turalı, 17. " Altay Jüregi " Turalı, 18. Jürekpen Tuwısgandar, 19. Redaktsiyanın Surawlarma Oray, 20. Kazakstan Jasüwşılarının III Sezın Aşardadı Sözi, 21. Realistik Drama Jolında, 22. Baysaldı Zertew

Kajet, 23. Söt Saparga Dos Niet, 24. Söz Kitap Dastm Joninde, 25. Aldağıjlga asgın Dilek, 26. Düniyejüzilik Manızı Bar Okıga, 27. Kasiyetti Kaza, 28. Miliard, Oktyabh Örkeni, 29. Öner Algısı, 30. Altunday Asıl Bolaşaktı Urpak Bar, 31. Kazaktın Avız Edebiyeti, 32. Ana Tılı Edebiyetin Süyinder, 33. SSVR halıktan Adebietetinin Örkendevi, 34. Respublikanın jarkın jolı, 35. Tüsinikter

XX. Cilt- Abay Meseleleri: 1. Abay (İbrahim) Kunanbayulı, 2. Velikiy Sın Naroda, 3. Kak Rabotala Nad Romanami "Abay"; 4. "Tut Abaya".

Makaleler, Fikirler: 1. F. M. Dostoyevski; 2. Çokan Valihanov, 3. Razmışleniya Ob Epose Semiletki, 4. Reç Na Plenarom Zasedanii Konferentsii Pisateleystran, 5. Azii i Afriki ve Taşkente, 6. Bratutuo naşih Literatur Narodov Sredney Azii i Kazahstana V epohu Sotsializma, 7. İz istorii Kzahskoy Literaturi, 8. İri Okımtı, 9. Ümit, 10. Urpakka, İygitilek, 11. Jürek Algısı, 12. Oyangan Halıktar Üni, 13. Üzilmes Dastık Örenimiz, 14. Önerge Önege, 15. Partiyo Tuwralı Oylar, 16. Ebedi Muraęa Arnalęan Konferentsiyadağı Korıtında Söz, 17. Bizdin Jawapkersilięimiz Ekel Dastık Kolındı, 18. Bawırlarım, 19. Zaman Parti, 20. Kayta Tuwgan Halıktın Edebiyeti, 21. J. L. Kelgendey Janalık Sezinemiz, 22. " Rüstem Dastan Poevrasına Algısöz, 23. Togardın Kemengerligi, 24. Şakanturalı Rtenariyden Eser, 25. Este Bolar sözder, 26. Tüsinikter.